

Literatuurgeschiedenis op internet

De literatuurgeschiedenis is in het literatuuronderwijs in de Tweede Fase flink in de knel gekomen. Terwijl het belang van het kunnen plaatsen van literaire werken in hun literaire en maatschappelijke context buiten kijf staat, is er volgens de urentabellen op het havo géén en op het vwo nauwelijks tijd voor ingeruimd. Sinds een jaar is voor dit probleem echter een digitale oplossing voorhanden: Literatuurgeschiedenis.nl, speciaal ontwikkeld voor het literatuuronderwijs. De site bestrijkt vooreerst alleen de Middeleeuwen, maar aan een uitbreiding naar latere perioden wordt gewerkt.

Hubert Slings

Literatuurgeschiedenis gemarginaliseerd

Literatuurgeschiedenis is een wezenlijk onderdeel van literatuuronderwijs, dat de afzonderlijke literaire teksten – uiteraard de kern van dat onderwijs – in hun literaire en maatschappelijke context zet. Het is dan ook terecht dat in de eindtermen van leerlingen, helaas alleen op het vwo, wordt gevraagd dat ze een overzicht kunnen geven van de hoofdlijnen van de literatuurgeschiedenis en dat ze op grond daarvan in staat zijn de gelezen werken te plaatsen in cultuurhistorisch perspectief.

Ironisch genoeg is de reeks beleidsbeslissingen die tot deze hooggestemde reeks eindtermen geleid heeft, er tevens voor verantwoordelijk dat het Tweede Fase lesschema overvol zit en de literaire doelstellingen in de daarvoor beschikbare tijd nauwelijks bereikt kunnen worden. Na aftrek van de tijd die besteed is aan literatuur en leesdossier resteert voor de literatuurgeschiedenis slechts een handjevol uren. Tijd voor een grondige klassikale

kennismaking is er dus niet meer.

Daar komt bij dat in de literatuurmethodes die op het ogenblik in zwang zijn de literatuurgeschiedenis er doorgaans bekaaid afkomt. Qua omvang en allure is het gebodene nog maar een flauw aftreksel van wat de literatuurgeschiedenissen van Piet Calis en Jo Dautzenberg in hun hoogtijdagen – dus nog voordat ook daarvan beknopte edities werden uitgebracht – docenten en leerlingen boden. In zekere zin is dit logisch. Het zou van weinig realiteitszin getuigen te verlangen dat de educatieve uitgevers bij het slinken van de urentabel nog steeds pillen van literatuurgeschiedenissen op de markt zouden brengen, waarin docent en leerling elk wat wils zouden vinden. Al die extra bladzijden moeten namelijk wel betaald worden, en bovendien verhogen ze de studielast die leerlingen in hun rugzakjes moeten meesjouwen. De sterk afgenomen aandacht die voor literatuurgeschiedenis is ingeruimd, maakt van het schoolboek echter wel een pijnlijk procrustesbed. Het verhaal

van de literatuur door de eeuwen heen speelt zich af in een complex cultuurhistorisch spanningsveld en wordt niet alleen bepaald door de literaire teksten zelf, maar ook door auteurs(groepen), uitgevers en publiek, door thema's, genres en poëtica, en ga zo maar door. De literatuurgeschiedenis telt vele facetten, waarvan er in de moderne literatuurmethodes noodgedwongen vele onderbelicht blijven. Dat leidt onvermijdelijk tot gebrek aan nuance, en daarmee aan betrouwbaarheid, aantrekkelijkheid en didactisch succes.

Een digitale oplossing

Tijd- en ruimtegebrek hebben ervoor gezorgd dat de literatuurgeschiedenis naar de marge van het literatuuronderwijs dreigt te verdwijnen. Dat lijkt een onontkoombare ontwikkeling, maar toch is er een oplossing voorhanden: een website. Dankzij grootscheepse investeringen in de laatste jaren beschikken de meeste scholen in Nederland op het ogenblik over een eigentijdse digitale infrastructuur met toegang tot internet. Naar het zich laat aanzien zal die digitalisering zich in de komende jaren verder voortzetten, al was het alleen al omdat de gespenderde budgetten het *point of no return* reeds lang gepasseerd zijn. Tot nu toe is de hoeveelheid bruikbare *content*, zoals dat in ict-dieventaal heet, in elk geval voor de alfavakken beperkt en is nog niet elke docent even computer-

vaardig als zijn leerlingen. Maar dat is geen reden om in de onderhavige situatie niet dankbaar gebruik te maken van de vele kansen die een multimediale website biedt.

Om te beginnen is een website, met zijn mogelijkheden om via hyperlinks een netwerk van meerdimensionale relaties te leggen, bij uitstek geschikt om de complexe werkelijkheid van de literaire geschiedenis in kaart te brengen, zonder dat het surplus aan beschikbare informatie tot afname van de bruikbaarheid of verhoging van de kosten hoeft te leiden. Daarnaast biedt het medium mogelijkheden om binnen zo'n site een 'digitale leeromgeving' te creëren. Daarin is het, veel gemakkelijker dan in een boek, moge-

lijk als docent of als leerling een leerlijn uit te zetten die in enkele uren te doorlopen is. Daarachter bevindt zich op slechts een muisklik afstand een grote hoeveelheid verdiepingsmateriaal, dat gebruikt kan worden voor opdrachten en werkstukken. Het gevolg hiervan zal zijn dat de leerling, ook als hij slechts zijn eigen leerlijn hoeft te bestuderen, een indruk krijgt van de omvang en rijkdom van de totale literatuurgeschiedenis. Daarmee blijft de functie van de literatuurgeschiedenis als *Fundgrube*, waarin je ongelimiteerd kunt grasduinen of – zoals dat tegenwoordig heet – *browsen*, behouden.

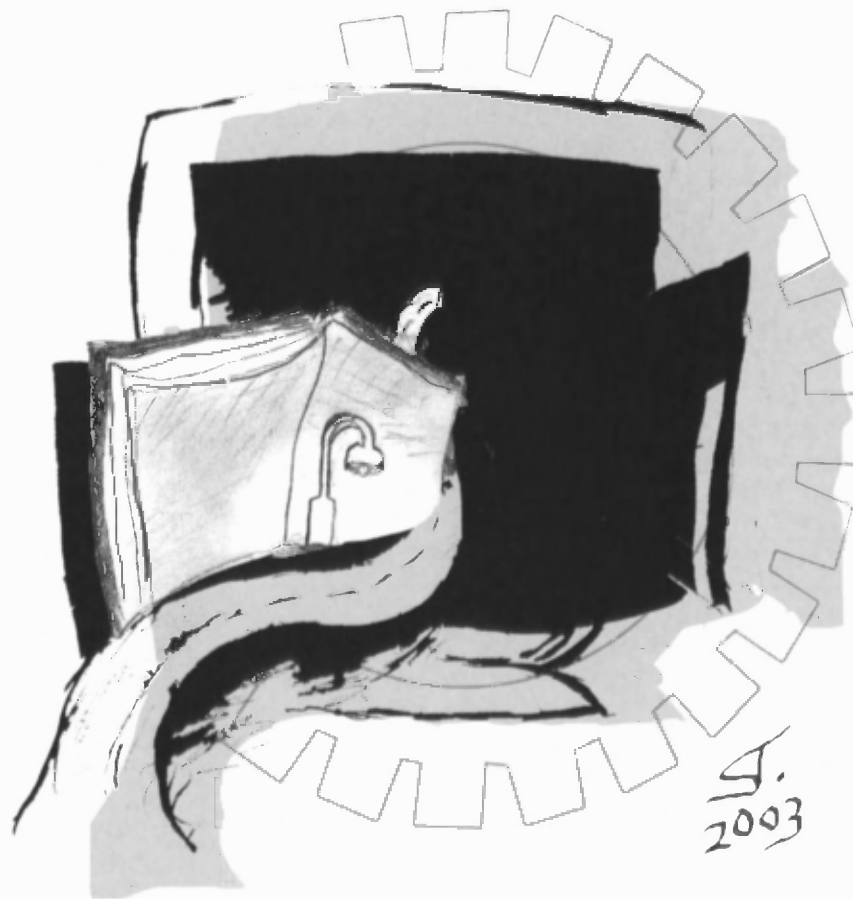
Het meest in het oog springende voordeel van een website boven een school-

boek dat is toegesneden op de wettelijke minimeisen, is dan ook dat de vitale functie van literatuurgeschiedenis als schatkamer behouden kan blijven, terwijl het toch mogelijk is om uit die overvloed een praktische, op de onderwijssituatie toegesneden selectie te maken, die voor de leerlingen als leidraad fungeert.

Literatuurgeschiedenis.nl

Opgezet volgens het hierboven geschetste concept is sinds maart 2002 Literatuurgeschiedenis.nl online, een website die zowel het onderwijs als een breder publiek van belangstellenden kan bedienen. De website is ontwikkeld met subsidie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in een samenwerkingsverband van het Leidse onderzoeksprogramma Nederlandse literatuur en cultuur in de Middeleeuwen en de Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren, te vinden op www.dbnl.org. Literatuurgeschiedenis.nl bevat op het ogenblik nog slechts de eerste periode, de literatuurgeschiedenis van de Middeleeuwen. Het is het streven om de site in de komende jaren uit te breiden tot aan het heden. Een subsidieaanvraag hiervoor is onlangs ingediend. In de huidige site wordt in twintig beknopte hoofdstukken – van 'Hebban olla vogala' tot Anna Bijns – de geschiedenis van de Nederlandse literatuur tot 1550 verteld. Deze reeks pagina's, die de ruggengraat van de site vormt, heeft een chronologisch-thematische opzet. Elk hoofdstuk kan afzonderlijk gelezen worden, en bevat enkele facultatieve links naar achterliggende pagina's over teksten, auteurs en thema's. Daarbij ligt de focus op de Middeelnederlandse literatuur en cultuur, maar ook de andere Europese culturen komen aan bod.

De opzet van de site is bepaald door de mogelijkheden en specifieke eisen van

het medium internet: de hoofdstukken zijn beknopt (zo'n achthonderd woorden per stuk), diverse fragmenten zijn te beluisteren in voordracht of zang, de illustraties spelen een belangrijke rol in het verhaal dat verteld wordt, en worden aangewend op een manier die in een papieren literatuurgeschiedenis onmogelijk is: zo is er een aanklikbare versie van Breughels spreekwoorden-schilderij, er is een interactief 'scriptorium' over de productie van boeken en de site bevat een integraal doorbladerbaar getijdenboek. Fokke 'ende' Sukke geven hier en daar hun snedige commentaar op de middeleeuwse literatuur.

Didactische module

De afdeling Middeleeuwen van Literatuurgeschiedenis.nl bevat al met al een forse hoeveelheid multimediale informatie, meer zelfs dan de roemruchte Lodewick in diens hoogtijdagen aan de leerlingen voorschotelde. Elke belangstellende heeft vrijelijk toegang tot de complete site en kan daarbinnen de hazensprongen maken waarvoor het internet zo uitermate geschikt is. Daarnaast wordt docenten een didactische module geboden om de site geschikt te maken voor gebruik in de specifieke onderwijssituatie. Daartoe kan elke docent – desgewenst voor verschillende groepen leerlingen – een gratis docenten-login aanvragen, die toegang geeft tot de didactische module. De docent ontvangt bij zijn login tevens een aanmeldcode waarmee zijn leerlingen zelf een eigen login kunnen aanmaken. Deze wordt automatisch gekoppeld aan die van de docent. Kern van deze module is een 'didactisch filter', dat de docent mogelijkheid biedt om een selectie te maken uit de twintig literatuurgeschiedenispagina's. Op die manier is het bijvoorbeeld mogelijk om voor een havo-groep, waar literatuurgeschiedenis weliswaar niet

in de eindtermen staat, maar waar het beslist niet verboden is er enige aandacht aan te besteden, bijvoorbeeld vijf pagina's te selecteren. Als een leerling vervolgens inlogt, verschijnt er een inhoudsopgave met de selectie van zijn docent. Onderaan elke geselecteerde literatuurgeschiedenispagina wordt een korte samenvattingsopdracht en een verdiepende opdracht gegeven, die on line kan worden uitgevoerd en ingetypt. Zodra de opdracht is opgeslagen, wordt hij aan het digitale opdrachten-dossier toegevoegd en verschijnt in de inhoudsopgave een vinkje achter die pagina, ten teken dat hij is afgerond. En dat alles in gemiddeld niet meer dan een kwartier per pagina. De docent kan vervolgens de gemaakte vragen en opdrachten inzien, becommentariëren en digitaal afvinken.

Ontvangst

Literatuurgeschiedenis.nl is nu ruim een jaar on line, en in de loop der tijd hebben zo'n 350 docenten en 2000 leerlingen – de meeste uit Nederland en Vlaanderen, maar ook uit Italië, Suriname, de VS en Rusland – de weg ernaartoe ontdekt. Daarnaast is er een groeiende groep bezoekers uit het algemene publiek. Het aantal bezoeken ligt per dag rond de achthonderd, zowel

door de week als in het weekend.

Inmiddels zijn van zowel leerlingen als docenten de eerste reacties beschikbaar. Twintig vwo-leerlingen van het Veurscollege te Leidschendam kregen nog in de testfase van hun docent de opdracht de site van boven tot onder te onderzoeken en van hun ervaringen verslag doen. Dat viel over het algemeen zeer gunstig uit. En onlangs werd aan alle docentgebruikers een vragenlijst voorgelegd. Daarvan reageerde de helft, van wie 36% inmiddels met behulp van de didactische module in de lessen gewerkt had. Van deze docenten gaf 94% aan voldoende of geheel tevreden te zijn over de site. Een van de voordelen van een website is dat er gemakkelijk wijzigingen en aanvullingen kunnen worden aangebracht. Na het eerste half jaar – onderhoud wordt met het oog op de gebruikers uitsluitend uitgevoerd in de zomermaanden – zijn een aantal technische aanpassingen doorgevoerd, sommige op specifiek verzoek van de gebruikers. Dat is een ander sterk punt van on line lesmateriaal: makers en gebruikers staan desgewenst in direct contact, bijvoorbeeld via het docentenforum dat onderdeel is van de site. Een van de daar geuite kritiekpunten betreft de vragen en opdrachten, waarvan het niveau naar de zin van sommigen onvoldoende gedifferentieerd is. Op grond daarvan zijn plannen in ontwikkeling voor een gefaseerde vragenbank waaruit docenten en desgewenst ook leerlingen zelf kunnen kiezen, en waarbij docentgebruikers ook hun eigen opdrachten kunnen samenstellen en toevoegen.

Leerlingen over Literatuurgeschiedenis.nl

Astrid stelt: 'Ik vind het werken met een website echt een vooruitgang. Het is veel levendiger met al die

gesproken fragmenten. Ik hoef mezelf er minder toe aan te zetten om door te gaan, dat heb ik bij een boek wel heel snel.' Cynthia valt haar bij: 'Het is een stuk leuker dan met een leerboek, alhoewel het ook wel zijn nadelen heeft, want als internet het niet doet, of thuis de computer al bezet is, wordt het toch alweer wat lastiger. Maar ik zou het leuk vinden als we vaker zo iets zouden doen, het doorbreekt de sleur een beetje.'

Opvallend in de reacties is dat de site klaarblijkelijk 'voor elk wat wils' biedt. Zo schrijft Barbara: 'Het leukst van de site vond ik de teksten, je krijgt zo kleine stukjes van veel verschillende teksten te lezen en weet je overal wat van af.' Astrid is het met haar eens: 'Ik vond het het leukst om aan de hand van vragen door de tekst heen te gaan, je kreeg dan echt het idee dat je wat meer te weten kwam. Het minst leuk vond ik de links naar plaatjes, daar had ik niet zo'n interesse in. Er zullen ongetwijfeld mensen zijn die dat juist het leukst vonden en daarbij als argument geven dat het de boel wat opvrolijkt.' Dennis meldt daarentegen: 'Het leukst vond ik dat er niet alleen tekst in stond, maar ook plaatjes en stukjes tekst uit oude boeken, wat er voor zorgt dat je je aandacht er goed bij kan houden.' Juriaan stelt: 'De website ziet er goed verzorgd uit en is ook duidelijk in gebruik. Het leuke van de website vind ik dat de behandelde verhaaltjes direct verbonden met de periode waarin ze geschreven zijn met ook wat informatie over toen. Leuk was ook dat je bij sommige teksten een geluidsfragment kon horen.' Over het niveau van de teksten is men tevreden. Robin: 'De toon van

de teksten was "trekkend". Ik wilde ze graag verder lezen.' En Astrid schrijft: 'Belangrijke dingen werden goed uitgelegd, maar er werd nooit te diep op ingegaan. Ik had ook niet het gevoel dat de tekstschrijvers ons beschouwden als mensen die er echt helemaal niks van wisten.' Sebastiaan beaamt dat, maar heeft ook nog een tip: 'Het zou fijn zijn als er spellingcontrole zou zijn bij de opdrachten.'

Docenten over Literatuurgeschiedenis.nl

Uit de onlangs gehouden docenten-enquête de volgende bloemlezing: 'In het kader van zelfwerkzaamheid in de Tweede Fase en de bijbehorende vermindering van het aantal lessen is dit een prima manier om de leerling in eigen tempo door de leerstof heen te loodsen.' 'Prachtig materiaal dat leerlingen op inspirerende wijze motiveert voor literatuur.' 'De geschiedenis van de literatuur gaat leven voor de leerlingen.' 'Heel prettige en motiverende manier van werken, het brengt de oude literatuur echt binnen hun wereld. Door het vele visuele materiaal krijgen de teksten een meerwaarde. De transcriptie in modern Nederlands maakt het geheel ook veel toegankelijker.' 'Interessant, boeit de leerlingen en is goed verzorgd, het taalgebruik is geschikt voor de doelgroep.' 'Overzichtelijk, goed te begrijpen, voldoende afwisselend.' 'De vele extra's zijn leuk opgezet en uitgewerkt, en geven fleur en kleur aan het geheel. Het gaf mij als niet-Neerlandicus een goed handvat bij datgene wat we binnen de vakgroep GIO hadden afgesproken.' 'Ik vind de website

een schoolvoorbeeld van hoe het moet.' 'Het scriptorium bleek erg geschikt voor mijn 4-havo leerlingen.' 'Er mag in de opdrachten wel meer van de leerlingen geëist worden.' 'Graag meer gefascereerde en verdiepende opdrachten.' 'Leerlingen vinden het moeilijk om informatie van de website te selecteren die belangrijk is in verband met de toets.' 'Wetenschappelijk verantwoord, uitstekende vormgeving. Zonde dat de literatuurgeschiedenis onvoltooid is.'

Tot slot

Digitalisering is geen doel op zich en internet is allesbehalve het wondermiddel voor de vele onderwijskundige en vakinhoudelijke problemen die het gevolg zijn van de invoering van de Tweede Fase. Dit artikel pleit dan ook niet voor onbeperkte digitalisering van schoolmateriaal. Steeds zal een docent de didactische afweging moeten maken of de computer een adequaat middel is voor zijn leerlingen en het onderwijsproces.

De beperkingen van het medium moeten goed onder ogen worden gezien. Allereerst is technische betrouwbaarheid zowel op school als bij de aanbieder onontbeerlijk. Verder is niet elke docent en leerling even happig op het werken met computers. Daar komt bij dat niet alle leerlingen thuis over een geschikte internetverbinding beschikken om hun huiswerk online te kunnen doen. Voor het literatuuronderwijs geldt dat het lezen van complete literaire teksten van het scherm (nog?) bepaald geen aanbevelenswaardige optie is, hoe bruikbaar digitale hulpmiddelen als Laurensz Janszoon Coster of zijn professionele opvolger www.dbnl.org ook zijn. De reeks Tekst in Context met uitgaven van teksten

met daarbij veel informatie over de maatschappelijke context is bewust in boekvorm opgezet, en zal ook in die vorm worden voortgezet. Bovenal geldt echter – het kan in deze tijd niet voldoende beklemtoond worden – dat uiteindelijk de docent de methode is, en dat een website het nooit verder mag schoppen dan hulpmiddel in het onderwijsproces. Uit de reacties van de eerste generatie gebruikers blijkt dat Literatuurgeschiedenis.nl aan die voorwaarde voldoet, en dat het als voorbeeld van didactische digitalisering een aantrekkelijk en bruikbaar hulpmiddel is om de literatuurgeschiedenis in het literatuuronderwijs de plaats te kunnen geven die hij verdient.

Hubert Slings is als beleidsmedewerker onderwijs en docent literatuurdidactiek verbonden aan de letterenfaculteit van de Universiteit Leiden. Daarnaast is hij hoofdredacteur van de websites Literatuurgeschiedenis.nl en Bijbelencultuur.nl, en

vormt hij samen met Frits van Oostrom de hoofdredactie van de serie Tekst in Context. In 2000 promoveerde hij op een onderzoek naar Middelnederlandse literatuur in het voortgezet onderwijs. ■

Gebruikte en aanbevolen literatuur

Armand van Assche (red.), *Literatuurgeschiedenis op school?* Leuven: Acco, 1988.

Erwin Mantingh, ‘Fokke, Sukke ende V4C. Lachend leren met digitale schoolplaten?’ In: *Madoc* (16), 2002-4, p. 213-220.

Johan Oosterman, ‘www.literatuurgeschiedenis.nl’. In: *Nieuw Letterkundig Magazijn* (20), 2002-1, p. 19-21.

Frits van Oostrom en Herman Pleij, ‘Middelnederlandse letterkunde op de middelbare school. Het doel is heilig – nu de middelen nog’. In: *Literatuur* (14), 1997-5, p. 282-288.

Hubert Slings, *Toekomst voor de Middeleeuwen. Middelnederlandse literatuur in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Prometheus, 2000.

Hubert Slings, ‘Historische teksten in de klas’. In: André Mottart (red.), *Retoriek en praktijk van het schoolvak Nederlands 2000*. Bundel bij de veertiende conferentie Het Schoolvak Nederlands. Gent: Academia Press 2001, p. 117-122.

Meer informatie

Via de hoofdpagina van Literatuurgeschiedenis.nl is onder de knop ‘docenteninfo’ een beknopte docentenhandleiding beschikbaar. Via het mailadres login@literatuurgeschiedenis.nl kan, onder vermelding van naam en de adresgegevens van de school, een gratis docenten-login aangevraagd worden.